

DEVELOPMENT OF TOLERANCE IN STUDENTS AS A SOCIAL PSYCHOLOGICAL PROBLEM

Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li

Shohjahon1300146@gmail.com FarDU, external department, teacher of the department of social and humanitarian sciences

Raxmonova Sharifa Asankulovna

Student of the 3rd year, group 21.32, Department of Social and Humanities, Faculty of Social Sciences

Abstract. This article presents the recommendations of scientific research on the physiology of the nervous system and age characteristics and its interpretation as a social problem. The article also contains the scientific proposal and practical recommendations formulated by the author on this issue.

Key words: Function, peripheral, somatic, neural, vegetative, physiological process, adequate, inadequate

Nerv sistemasining funksiyasi 2 qismga bo'linib o'rganiladi.

1. Funksiya: odam organizmidagi barcha hujayra to'qima organlari va sistemalarining ishini boshqarish, tartibga solish, tashqi muhitdan va ichki organlardan keladigan axborotlarni qabul qilish, ularni markaziy nerv sistemasi bilan bog'lash, organizmning barcha organlarini bir-biri bilan bog'lash, organizmning bir butunligini, moddalar almashinuvi boshqarish o'sish va rivojlanishga ta'sir etishdan iborat.

Pavlov nerv sistemasining bu vazifasini uning quyi funksiyasi deb atagan. Bu vazifani orqa va bosh miyaning quyi qismi uzunchoq, o'rta, oraliq miya, michada joylashgan nerv markazlari boshqaradi.

Nerv sistemasining 2-vazifasi: odamning tashqi muhit va atrofdagi boshqa odamlar bilan bog'lanishi, muomolasini tashqi muhit sharoitiga moslashuvini ta'minlaydi. Tashqi muhit tasirida atrofdagi boshqa odamlar bilan munisabati natijasida odamda paydo bo'lgan fikirlash, bayon etish, bilim olish, hunar o'rganish, xotira kabi yuksak insoniy xususiyatlar kiradi. Pavlov nerv sistemasining bu vazifasini oliy nerv faoliyati deb atagan. Nerv sistemasining bu vazifasini uning yuqori qismida joylashgan bosh miya yarim shari va uning po'stloq qismi nerv markazi boshqaradi.

Nerv tizimi 2 qismdan iborat. 1. markaziy . 2. periferik.

Markaziy nerv tizimiga: a) bosh miya. B) orqa miya kiradi. Markaziy nerv tizimida nerv hujayralari(neyron tomirlari) markazlari bor.

Periferik nerv tizimida orqa miyadan chiqadigan 31 juft sezuvchi, harakatlanuvchi nerv tolalari, bosh miyadan chiqadigan 12 juft nervlar hamda umurtqa pog'onasi atrofida va ichki organlarda joylashgan nerv tugunchalari kiradi. Nerv sistemasining periferik qismi nerv tolalaridan iborat.

Bajaradigan vazifasiga ko'ra nerv sistemasi 2 qismga: 1. Sogmatik nerv. 2. Vegetativ nerv tizimiga bo'linadi.

Odam tanasining sezgi organlari skelet muskullari ishini boshqaradi.

vegetativ nerv tizimi ichki organlar nafas olish, qon aylanish, ovqat hazm qilish, ayirish, oshqozon va ichki sekretiya bezlari ishini bajaradi.

Nerv tizimi nerv hujayralari va nerv tolalaridan tashkil topgan. Nerv hujayralari neyron deyiladi.

Neyron kalta shoxlangan dendritlar va bitta uzun o'simta aksondan iborat. Nerv sistemasining tanalari uning dendritlari to'planib qo'l rang moddani hosil qiladi. Miyaning oq moddasi miyaning

parda bilan qoplangan aksonlardan iborat. Neyronlar tashqi tomondan parda membrana bilan qoplangan.

Nerv tolasining xususiyati: 1) qo'zg'aluvchanlik. 2) o'tkazuvchanlik. Qo'zg'aluvchanlik organizmning tashqi va ichki muhitdan keladigan ta'sirida javob reaksiyasi qobiliyati. O'tkazuvchanlik qo'zg'aluvchanlikni o'tkaza olish xususiyati.

Ta'sirot berilgandan so'ng nerv tizimida fiziologik proses yuz beradi. Bu hodisa qo'zg'alish deb ataladi. Bu qo'zg'alish nerv bo'ylab o'tkaziladi. Muskul to'qimasi qo'zg'alsa qisqarish bilan, bez to'qimasi qo'zg'alsa sekret yoki shira ajralish bilan javob beradi. To'qimani kuzatuvchi ta'sirlovchilar fizikaviy, kimyoviy, elektrik, biologik xususiyatlarga ega bo'ladilar va h.k.z.

Adekvat noadekvat ta'sirlovchilar bor. adekvat-organ uchun xos bo'lgan.

Noadekvat-organ uchun xos bo'lgan.

Nerv markazlari qo'zg'alish, tormozlanish, yig'ilish, transformatsiya, mayinlik, kislorod tana qismi chidamsizlik, dominata va boshqa fiziologik xususiyatlarga ega. Qo'zg'alish tormozlanish bilan almashinib turadi. Nerv markazida ustun turgan qo'zg'alish o'chog'i dominata deyilgan. 1923 yilda U.X. Tomskiy aytgan. Nerv markazlarini yana bitta xususiyati dominata xususiyati. Buni 1923 yil U.X. Tomskiy aniqlagan. Bu nerv markazlarida ustun turgan qo'zg'alishdir. Dominata odamning ruxiyatiga bog'liq bo'ladi. Dominata- bu diqqat aktivlik demakdir.

Orqa miya: umrtqa kanalida birinchi bo'yin umrtqasi bilan ikkinchi bel umurtqasi oralig'ida joylashgan. Orqa miyaning ko'ndalang kesigida qo'kl rang modda kapalak shaklida joylashadi, atrofi oq modda bo'ladi. Orqa miyada bo'yin, ko'krak, bel, dumg'aza segmentlar joylashgan. Orqa miyaning har bir segmenti bir juftdan 31 juft nerv tolasi chiqadi, ular gavda, qo'l, oyoq muskullari va terini nerv bilan ta'minlaydi. Orqa miya sklet muskullarini harakat refleksi amalga oshiradi (tirsak, tizza, panjalar reflekslari).

Uzunchoq miya- orqa miyaning davomi. Uzunchoq miyada-nafas olish, o'sish, yutish, ter ajratish, so'lak ajratish, aksa urish, yo'talish nerv markazlari bor.

Miyacha- ikkita yarim shardan iborat bo'lib, muskullari qisqarish va taranglashida ishtirok etadi.

O'rta miya- u tepalik plastinkasi va miya oyoqchalaridan tashkil topgan va ko'z soq qismi harakatiga keltiruvchi 4 juft sezuvchi va harakat yadrolari bo'linadi.

Oraliq miya - o'rta miyaning yuqorisida joylashgan. Bunga ko'rish bo'rtiqlari, bo'rtiq qismi va tizzasimon tana kiradi (ter ajralish, ishqilik boshqarish, uglevodlar olish ta'siroti).

Vegetakti nerv sistemasi-ichki organlar qon tomirlari, yurak muskuli terining silliq muskullari va bezlarini nerv ta'minlaydi.

Limb sistemasi: gipokami, bel pushtasi gipotalyamusning, tusini bodomsimon yadrolar kiradi. U odamning tashqimuxid o'zgarishlariga moslashishini taminlashda, xulq-avtor, xis xayajon shakllanishida, ovqat suyuqliklar ichish, avlodni davom etirish, o'z-o'zini himoya qilishni xotira va diqqatni ta'minlaydi.

Bosh miya katta yarim sharlari: u 2ta yarim shardan iborat- bosh miyaning eng rivojlangan qismi hisoblanadi. 2ta yarim shar o'zaro qalqonsimon tana orqali birikadi. Miya yarim sharlarida: ko'rish, eshitish, teri sezish, hid bilish, tam bilish, nutqni eshitish ta'minlanadi. Bosh miya yarim sharlari po'stlog'ning vazifalari quyidagicha tekshiriladi.

1. Shartli reflekslar usuli.
2. Bosh miya biotoklarini yozib olish usuli.
3. Bosh miyada qon aylanishi va moddalar almashishini tekshirish usuli.
4. Bosh miyani bevosita kuchsiz elektron yoki kimyoviy moddalar bilan ta'sirlash usuli.
5. Miyaning turli qismlarini olib tashlash usuli.

Refleks- tashqi va ichki muhit ta'siriga organizmning javob reaksiyasi. Shartli va shartsiz reflekslar mavjud. Shartli reflekslar tug'madir. Masalan; ovqatlanish, yutish, chaqaloqning emishi,

hazm qilish, siydik haydash, nafas olish, qon aylanish va h.k.z. Bu reflekslar doimiy bo'lib, nasldan - naslga o'tadi.

Shartli reflekslar -odam hayoti davomida hosil bo'lib ular tarbiya, bilim olish, hunar o'rganish va boshqa hayotiy tajribalar asosida yuzaga keladi. Shartli reflekslar so'nishi mumkin. Emish- ovqat yeyish bilan almashishi mumkin.

Refleks bosib o'tgan yo'l reflektor yoyi deyiladi: retseptor- nerv uchi markazda intilovchi nerv markazlari (orqa yoki bosh miyalar) markazdan qochuvchi nerv.

Retseptorlar: ekstro, intro retseptorlar pregrioretseptorlar- muskullar paylarda joylagan retseptorlar.

Shartli reflekslar- birinchi tartib shartli reflekslar –shartli ta'sirlovchini shartsiz ta'sirlovchi bilan mustahkamlab xosil qilingan shartli refleks-1- tartib shartli refleks deyiladi.

Ana shu shartli refleks asosuda yangi refleks hosil qilish mumkin- bu 2-tartib shartli refleks deyiladi.

Dars tugashiga 1-2 minut qolganda bolalarning darsga e'tibori 1-2 minut susayadi. Bu vaqtda aloqador reflekslar ovqatlanish ham vaqtga aloqador reflekslarga kiradi.

Iz qoldiruvchi shartli reflekslar- shartli ta'sirlovchidan so'ng miya yarim sharlari po'stlog'ida- qolgan iz hisobiga bo'ladi. Masalan:o'quvchiga ma'lum vazifa tapshirilsa, ushbu vazifani oz vaqtida olib kelib topshirish misol bo'ladi.

Shartli reflekslar tormozlanishi:

1. tashqi- shartsiz tormozlanish.
2. ichki- shartli tormozlanish.

Tashqi tormozlanish: shartli refleks hosil bo'layotgan davrda tashqi muhit sharoitning birdan o'zgarishi miya po'stlog'ida yangi qo'zg'alish o'chog'ini hosil qiladi va shartli refleks markazini tormozlaydi. Bunday ta'sirlovchilarga turli tovushlar, xonadagi yorug'lik, shamol va boshqalar kiradi. Tashqi tormozlanishi hosil qiladigan ta'sirlovchilar shartsiz ta'sirlovchi deb nomlangan. Masalan: dars vaqtida ko'chadan avtomobil ovozi eshitilganda o'quvchining diqqati buziladi.

Shartli tormozlanish- hayot davomida asta-sekin paydo bo'ladi. Sunuvchi, qiyosiy va kechikuvchi turlarga bo'linadi.

Sunuvchi- agar odam egallagan bilim, hunar kasbini uzoq vaqt takrorlab turmasa, uning esidan chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rakhmatdjonov Shokhjahan Dilshodbek o'g'li //THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE IN PROVIDING THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF THE ATHLETE// INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. International scientific online conference. Canada. Part 2, 23.01.2022. 1-3

2. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li //SPORTCHI PSIXOLOGIK SALOMATLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR// GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ). Vol. 10, Issue 11, Nov.(2022). 117-121 pages.

3. QURBONOVA Saida Miralimjanovna, RAXMATJONOV Shoxjahon Dilshodbek o'g'li //MAMLAKATIMIZ PSIXOLOGLARI ISHLARIDA SHAXSLARARO MUNOSABATDA MUOMALA MUAMMOSINING TALQINI// Journal of Pedagogical and Psychological Studies. Vol. 1. № 5, (2023). 99-103 pages.

4. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbeko'g'li //SPEECH ISSUES IN PSYCHOLINGUISTICS// IQRO JURNALI № 2. 04.2023. 503-511 betlar.

5. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li, Vosiljonov Azizbek Boxodirjon o'g'li //XORIY PSIXOLOGLARINING ISHLARIDA SHAXSNING TADQIQ ETILISHI// INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. Vol. 1. № 12, 2022. 39-47 pages.
6. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li //TALABALARDA TOLERANTLIKNI RIVOJLANTIRISH – IJTIMOY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA// International Journal of Economy and Innovation. Volume: 30. 2022. 66-70 pages.
7. Rakhmatdjonov Shokhjahon Dilshodbek o'g'li //PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE SPORTSMAN PERSONALITY DURING COMPETITIONS// IJTIMOYIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. Vol. 2 No. 11 (2022). 215-221 betlar.
8. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li //Motiv Va Motivatsiya Muammosining Jahon Va Mahalliy Psixologlar Tomonidan Tadqiq Etilganligi// American Journal of Social and Humanitarian Research, Vol. 3 No. 11 (2022). 256-259 pages.
9. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li //TOLERANTLIK SHAKLLANAYOTGAN SHAXS MODELINING TAVSIFI// International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH». VOLUME 2 / ISSUE 5 /2023. 761-764 pages.
10. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o'g'li. (2023). PSIXOLOGIYADA MOTIVATSIYA TURLARI, NAZARIYALARI VA TAHLILI. Научный Импульс, 1(10), 665-670.
11. Raxmatjonov, S. (2023). DESCRIPTION OF THE PERSONALITY MODEL FOR FORMING TOLERANCE. *Modern Science and Research*, 2(5), 761-764. Dilshodbek o'g'li R. S. TALABALARDA TOLERANTLIKNI RIVOJLANTIRISH–IJTIMOIY PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 30. – C. 66-70.
12. Dilshodbek o'g'li, R. S., & Boxodirjon o'g'li, V. A. (2022). XORIY PSIXOLOGLARINING ISHLARIDA SHAXSNING TADQIQ ETILISHI. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 1(12), 39-47.
13. Dilshodbek o'g'li, Raxmatjonov Shoxjahon, and Vosiljonov Azizbek Boxodirjon o'g'li. "XORIY PSIXOLOGLARINING ISHLARIDA SHAXSNING TADQIQ ETILISHI." *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION* 1.12 (2022): 39-47.
14. Dilshodbek o'g'li R. S., Boxodirjon o'g'li V. A. XORIY PSIXOLOGLARINING ISHLARIDA SHAXSNING TADQIQ ETILISHI //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2022. – T. 1. – №. 12. – C. 39-47.
15. Dilshodbek o'g'li, R. S. (2023). SPEECH ISSUES IN PSYCHOLINGUISTICS. *IQRO JURNALI*, 2(2), 503-511.
16. Dilshodbek o'g'li, Raxmatjonov Shoxjahon. "SPEECH ISSUES IN PSYCHOLINGUISTICS." *IQRO JURNALI* 2.2 (2023): 503-511.
17. Dilshodbek o'g'li R. S. SPEECH ISSUES IN PSYCHOLINGUISTICS //IQRO JURNALI. – 2023. – T. 2. – №. 2. – C. 503-511.
18. Vosiljonov, A. (2022). Basic theoretical principles of corpus linguistics. *Academicia Globe*, 3(02), 173-175.
19. Vosiljonov, A. (2022). Lingvistik tadqiqotlarda korpus o'rganish obyekti sifatida. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 2(11), 176-182.
20. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILIY SHAKLLANISH TARIXI. *Science and innovation*, 1(B8), 99-105.
21. Vosiljonov, A., & Isaqova, X. (2023). EFFECTIVENESS OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE PRIMARY GRADES. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(2).

22. Vasiljonov, A. (2022). PRAGMALINGUISTICS AND THE HISTORY OF ITS ANALYTICAL DEVELOPMENT. *Science and Innovation*, 1(8), 99-105.
23. KHALIMBOYEVA, F., & VOSILJONOV, A. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR DIQQATINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOSINI NAZARIY O'RGANILISHI. *Journal of Pedagogical and Psychological Studies*, 1(5), 94-98.
24. Dilshodbek o'g'li, R. S., & Boxodirjon o'g'li, V. A. (2022). XORIJ PSIXOLOGLARINING ISHLARIDA SHAXSNING TADQIQ ETILISHI. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 1(12), 39-47.
25. Vasiljonov, A., & Abdullazizova, R. (2023). HIGH-SPIRITUAL MATURITY, IDEALITY AND PEDAGOGICAL VIEWS OF THE CLASS LEADER. *Modern Science and Research*, 2(6), 1182-1186.